

1- دوران طولانی سلطنت ناصرالدین شاه با چند موضوع شناخته می شود؟

دوران ناصرالدین شاه

دوران ناصرالدین شاه، چهارمین پادشاه قاجار، که پنجاه سال به طول انجامید، موضوع این درس است. در این درس همچنین با سه شخصیت بزرگ دوران معاصر، یعنی میرزای شیرازی، امیرکبیر و سید جمال الدین اسدآبادی آشنا خواهید شد.

ناصرالدین شاه

دوران طولانی سلطنت ناصرالدین شاه با چند موضوع شناخته می شود :

- 1- قتل صدراعظم دانشمند و ایران دوست، میرزاتقی خان امیرکبیر، به تحریک فاسدان و بدخواهانی که منافعشان به خطر افتاده بود.
2. آشنایی تدریجی گروهی از ایرانیان با پیشرفت های اروپاییان.
3. واگذاری امتیازات اقتصادی و فرهنگی به بیگانگان؛ نظیر امتیاز رویترا، امتیاز لاتاری و امتیاز خرید و فروش تنباکو.

2- اولین صدراعظم ناصرالدین شاه که بود؟

صدارت امیرکبیر

پس از مرگ محمدشاه، فرزند شانزده ساله اش، ناصرالدین میرزا، به سلطنت رسید. او امیرکبیر را به صدارت برگزید.

میرزاتقی خان فراهانی ملقب به امیرکبیر از شخصیت های استقلال طلب و میهن دوست تاریخ معاصر ایران به شمار می آید. او در دوران زندگی سیاسی خود، چه قبل از صدارت و چه در زمان

3- اقدامات و اصلاحات امیرکبیر در دوره صدرات را بنویسید؟

کوتاه صدرات، برای حفظ تمامیت ارضی و مبارزه با دخالت بیگانگان، تلاش زیادی کرد. در روزگار او، سیاست داخلی و خارجی ایران به شدت تحت تأثیر دولت‌های بیگانه، به‌ویژه روسیه و انگلیس قرار

میرزا تقی خان امیرکبیر

داشت، و کار امیرکبیر در اتخاذ سیاست مستقل، بسیار دشوار و تحسین برانگیز بود. امیرکبیر از مردان بزرگ تاریخ ایران است. او با اراده استوار به اصلاح امور پرداخت و در مدت سه سال و سه ماه صدرات، اقدام‌های بزرگی انجام داد. که به گوشه‌ای از آنها اشاره می‌شود:

3- ۱. لغو لقب‌های طولانی و بی‌معنی،

و اکتفا به کلمه جناب، حتی نسبت به مقام صدرات.

۲. منع رشوه‌خواری، و برقراری

حقوق ثابت برای مأموران دولت.

۳. فرستادن شاگردانی به اروپا، برای

کسب مهارت‌ها و دانش‌های جدید.

۴. استخدام معلمان و استادان

خارجی، به‌ویژه از کشورهای غیر از انگلیس

و روس.

۵. ترجمه کتاب، نشر روزنامه.

۶. تأسیس مدرسه عالی در تهران

و ارائه طرح مدرسه دارالفنون؛ که پس از

برکناری او شروع به کار کرد.

۷. جلوگیری از دخالت نمایندگان

خارجی در امور داخلی ایران.

مدرسه دارالفنون

3- ۸. دفع فتنه سالار^۱ در خراسان، و فرقه باییه.

۹. تقویت ارتش ملی کشور.

۱۰. تلاش در جهت استقلال اقتصادی و توسعه صنعتی ایران.

فکر کنید و پاسخ دهید:

به نظر شما هدف امیرکبیر از مقابله با دخالت نمایندگان دولت‌های خارجی در امور داخلی ایران چه بود؟

بیشتر بدانید

یکی از ترفندهای استعمار برای از بین بردن بنیان‌های اعتقادی و فرهنگی کشورهای اسلامی، به‌وجود آوردن فرقه‌های منحرف مانند مسلک بابی در دوره محمدشاه و فرقه بهایی در دوره ناصری، در ایران بود. سیدعلی محمد باب، رهبر فرقه گمراه و منحرف باییه، که ابتدا ادعا می‌کرد باب، یعنی واسطه میان امام زمان (عج) و مردم است، در نهایت مدعی پیامبری و آوردن دین جدید شد. او پس از آنکه در مجلس مناظره نتوانست از ادعاهای واهی خود دفاع کند، توسط علمای شیعه تکفیر گردید. وی در زمان ناصرالدین‌شاه در قلعه چهریق آذربایجان زندانی بود؛ و پس از سرکوب اغتشاش‌های باییان در مازندران و زنجان، به دستور امیرکبیر، به اتفاق یکی از همراهانش، در میدان صاحب‌الزمان (عج) تبریز اعدام شد.^۲

4- چرا دولت‌های استعماری، روزه روز برفوذ خود در کشورهای دیگر می‌افزودند و واگذاری امتیازات به بیگانگان

کشورهای اروپایی با برده‌داری گسترده و ثروت حاصل از غارت ملت‌های آسیایی و آفریقایی،

توانستند شرایط اقتصادی و اجتماعی برای انقلاب علمی و صنعتی را فراهم کرده و به جهشی در رشد

اقتصادی دست پیدا کنند. در نتیجه، به بازارهای مصرف و مواد اولیه ارزان قیمت نیاز داشتند. بنابراین،

دولت‌های استعماری، روزه‌روز برفوذ خود در کشورهای دیگر می‌افزودند. دولت ایران، به ویژه از

عهد ناصرالدین‌شاه، که با هزینه‌های سرسام‌آور خوش‌گذرانی‌ها و مسافرت‌های او به اروپا روبه‌رو

بود، با واگذاری امتیازات به دولت‌های استعماری، سعی در تأمین این مخارج داشت. در زمان او ده‌ها

۱. سالار؛ پسر آصف‌الدوله، والی خراسان در زمان محمدشاه قاجار بود، که علم شورش و تجزیه‌طلبی را در آن ایالت برافراشت.

شورش او تا زمان ناصرالدین‌شاه ادامه داشت. امیرکبیر با اعزام سپاهیان زیادی، سرانجام موفق به ختم غائله شد؛ و سالار و همراهانش به قتل رسیدند (ن. ک: پینا، تاریخ سیاسی و دیپلماسی ایران صص ۱۵۹ و ۱۶۰؛ همچنین: سپهر، ناسخ‌التواریخ، ج ۳، صص ۱۰۹۷-۱۱۰۱).

۲. آدمیت، امیرکبیر و ایران، ص ۴۴۷؛ خسروشاهی، اسناد و مدارک درباره بهائی‌گری، ج ۲، ص ۴۵ به بعد؛ شهبازی، جستارهایی

از تاریخ بهائی‌گری، ص ۱۳.

5- عاملان اصلی واگذاری امتیاز روتر و امتیاز لاتاری به دولت استعماری انگلیس چه کسانی بودند

6- چه کسانی در ناکام گذاردن استعمارگران و عاملان آنان در رسیدن به هدف های شومشان، تأثیر بسیار داشتند؟

امتیاز اقتصادی به بیگانگان واگذار شد که سهم روسیه و انگلستان بیش از سایر کشورها بود. در نتیجه واگذاری این امتیازات، ثروت و دارایی ایران (معادن، جنگل ها، صنایع، گمرکات، بنادر، شیلات و...) که پشتوانه کشور و متعلق به نسل حاضر و آینده بود به تاراج رفت.

بی تردید افرادی که زیر نفوذ این دولت های استعماری بودند، در دادن این امتیازها نقشی چشمگیر داشتند. همچنانکه **5- میرزا حسین خان سپهسالار و میرزا ملکم خان**، عاملان اصلی واگذاری امتیاز روتر و امتیاز لاتاری به دولت استعماری انگلیس بودند.

6- از سوی دیگر، علمای دین که پناهگاه مردم در مبارزه با بیگانگان بودند، در ناکام گذاردن استعمارگران و عاملان آنان در رسیدن به هدف های شومشان، تأثیر بسیار داشتند.

بیشتر بدانید

این امتیاز در زمان ناصرالدین شاه (۱۲۵۰ش/۱۸۷۲م.) با تلاش میرزا حسین خان سپهسالار صدر اعظم وقت و همکاری میرزا ملکم خان به یک یهودی به نام بارون جولوس دوروتیر واگذار شد. به موجب قرارداد روتر، حق احداث راه آهن و تراموا و بهره برداری از کلیه معادن و منابع ایران به جز طلا و نقره و سنگ های قیمتی، نیز بهره برداری از جنگل ها و احداث قنات ها و کانال های آبیاری به مدت هفتاد سال و اداره گمرک ها و حق صدور همه نوع محصولات انگلیسی به ایران، به مدت بیست و پنج سال به روتر واگذار شد. در مقابل، روتر تنها مبلغ دویست هزار لیره برای تأمین هزینه های سفر ناصرالدین شاه به اروپا به صورت وام پرداخت کرد.^۱

واگذاری امتیاز روتر، اعتراض و مخالفت علما را برانگیخت؛ چرا که در صورت اجرای آن امتیاز، زمینه سلطه کامل انگلستان بر ایران همچون هند فراهم می آمد. آیت الله حاج ملا علی کنی، مجتهد بزرگ تهران، رهبری مخالفان را بر عهده داشت. ایشان علاوه بر امتیاز روتر، با میرزا حسین خان سپهسالار، صدر اعظم وقت نیز مخالف بود؛ زیرا سپهسالار آشکارا تقلید از قوانین، اصول زندگی و مدنیت غربی را در پیش گرفته بود و ناصرالدین شاه را به اجرای سیاست های خود ترغیب می کرد.

امتیاز
روتر

روس ها نیز از منافع سرشاری که این قرارداد برای رقیب آنها داشت، ناراضی بودند و خواستار لغو آن شدند. سرانجام ناصرالدین شاه مجبور به لغو امتیاز شد. همچنین میرزا حسین خان سپهسالار را از صدارت برکنار کرد.^۲ روتر که امتیاز بزرگی را از دست داده بود به تلاش برای جبران این خسارت پرداخت و در نهایت موفق شد امتیاز بانک شاهنشاهی را به مدت شصت سال، از شاه بگیرد.

وقتی خبر اعطای این امتیاز منتشر شد، شگفتی و حیرت بسیاری را برانگیخت. به طوری که لرد کرزن یکی از مأموران امپراتوری انگلیس در هند و خاورمیانه، درباره این امتیاز نوشت: «عجیب ترین امتیازی که در طول تاریخ نظیر ندارد و به موجب آن، تمام منابع طبیعی کشوری به یک خارجی تسلیم گشته است».^۳

۱. بعداً معلوم شد که میرزا حسین خان سپهسالار ۵۰ هزار لیره، میرزا ملکم خان ۲۰ هزار لیره، معین الملک ۲۰ هزار لیره و مبالغی نیز اقبال الملک به عنوان رشوه برای عقد این قرارداد از سوی انگلیسی ها دریافت کرده اند. اعتماد السلطنه، کتاب خلسه، ص ۱۰۳؛ بامداد، تاریخ رجال ایران، صص ۴۰۷-۴۱۱.

۲. اسناد وزارت خارجه، صندوق ۱۴؛ یک صد سند تاریخی، گزارش مشیرالدوله، صص ۲۱۰ و ۲۱۱.

۳. کرزن، ایران و قضیه ایران، ص ۴۲۱.

در سال ۱۲۶۷ش میرزا ملکم خان (معروف به ناظم الدوله) که خود را از روشنفکران مخالف استبداد و مدافع قانون می‌شمرد، ناصرالدین شاه را قانع کرد که امتیاز تأسیس قمارخانه (لاتاری) را، بدون ذکر نام صاحب امتیاز، به او واگذار کند. در آن امتیاز نامه شرط شده بود که میرزا ملکم خان بدون اجازه نهایی شاه آن را به کسی انتقال ندهد. اما او در ازای دریافت چهل هزار لیره، آن را به یک کمپانی انگلیسی واگذار کرد. پس از آشکار شدن امتیاز لاتاری، علمای دینی ایران با اعلام حرام بودن لاتاری به عنوان یک قمار، انگلیسی‌ها را در دستیابی به منافع آن ناکام گذاشتند.

شاه و دربار نیز وقتی متوجه سوء استفاده ملکم خان از این امتیاز شدند، از همان تاریخ او را از تصدی به کلیه مقام‌های مهم دولتی محروم کردند و سهام داران شرکت سرمایه‌گذاری، ملکم خان را به تقلب و کلاهبرداری متهم و از وی به مراجع قانونی شکایت کردند.

برگی از تاریخ

آیت‌الله حاج ملاعلی کنی

آیت‌الله ملاعلی کنی ملقب به رئیس‌المجتهدین (۱۱۸۴ – ۱۲۶۷ش.) از علمای معروف و مبارز ایران در قرن سیزدهم و اوایل قرن چهاردهم

وی از شاگردان شیخ مرتضی انصاری بود که با وجود رابطه خویش با دولتمردان عصر ناصری، از سیاست‌های دولت در سپردن امور به میرزا ملکم خان ارمنی و تأسیس فراموشخانه توسط وی انتقاد می‌کرد و آن را موجب ویرانی دین و دولت می‌دانست.

آیت‌الله کنی از مخالفان جدی اصلاحات غرب‌گرایانه

سیه‌سالار نیز بود و آن را موجب مناهی و محرمات و مخالفت شریعت و دین و برهم خوردن نظم اجتماعی و در نهایت وابستگی و تحت‌الحمایگی ایران می‌دانست. آیت‌الله کنی از مخالفان سرسخت قرارداد استعماری رویتر بود و آن را زیانبار می‌دانست و با هوشمندی سیاسی تحسین‌برانگیزی مقاصد انگلیس را از تحمیل چنین قراردادهای استعماری افشا می‌کرد. وی نامه‌های مختلفی در این زمینه به ناصرالدین شاه نوشت. عاقبت در ۱۲ مهر ۱۲۶۷ش در هشتاد و شش سالگی درگذشت و در جوار مرقد حضرت عبدالعظیم حسنی (ع) به خاک سپرده شد.

7- امتیاز توتون و تنباکو (تالبوت - رژی) چه بود؟

8- درآمد ایران و عثمانی در واگذاری امتیاز توتون و تنباکو را مقایسه کنید؟

نهضت تحریم تنباکو: نخستین حرکت مردمی فراگیر بر ضد استعمار

7- یکی از امتیازاتی که در دوره قاجار به دولت استعماری انگلیس واگذار شد، انحصار خرید و فروش توتون و تنباکو^۱ در داخل و خارج ایران به مدت پنجاه سال بود، که به یک انگلیسی به نام «تالبوت» داده شد. از این رو، این قرارداد به «قرارداد تالبوت» مشهور شده است؛ و از آنجا که نام شرکت او «رژی» بود، این عهدنامه را رژی نیز می نامند.

8- ناصرالدین شاه این امتیاز را برابر دریافت سالانه پانزده هزار لیره و $\frac{1}{4}$ سود سالانه، به تالبوت واگذار کرده بود. در حالی که دولت عثمانی، با وجودی که از محصول توتون و تنباکو کمی برخوردار بود، این امتیاز را برابر دریافت سالانه هفتصد هزار لیره، به یک کمپانی خارجی واگذار

کرده بود **9- چرا مردم در مقابل واگذاری امتیاز توتون و تنباکو شروع به قیام و اعتراض نسبت به کردند؟**

9- مردم ایران که می دیدند محصول توتون و تنباکو خود را باید به بهای کمی به بیگانه بفروشند و برای مصارف داخلی، دوباره آن را به قیمت گزافی بخرند، شروع به قیام و اعتراض نسبت به این قرارداد کردند. این مخالفت، در شهرهایی مانند تبریز، شیراز، اصفهان و تهران، به اوج خود رسید. عالمان دین، در شهرهای مختلف رهبری این نهضت را به دست گرفتند. آیت الله آقاجفی اصفهانی در اصفهان، آیت الله سید علی اکبر فال اسیری در شیراز^۲، آیت الله میرزا حسن آشتیانی و آیت الله شیخ فضل الله نوری در تهران و آیت الله میرزا جواد آقا مجتهد تبریزی در تبریز، از جمله این روحانیون بودند. آنان خطر سلطه استعمار انگلیس را به مردم گوشزد کردند. در این میان، **10- شیخ فضل الله نوری**، به عنوان نماینده میرزای شیرازی، مرجع بزرگ شیعیان، در ایران عمل می کرد و نقش اساسی در گرفتن فتوای تحریم تنباکو از مرجعیت بزرگ شیعه داشت.

سید جمال الدین اسدآبادی نیز به مخالفت با این قرارداد برخاست، او در این باره، نامه ای **11- به آیت الله میرزای شیرازی** که در سامرا بود، نوشت. سرانجام حکم تاریخی این مجتهد بزرگ و صاحب نفوذ صادر شد، و نهضتی بزرگ در سراسر ایران پدید آورد که حتی به درون دربار شاه **10- چه کسی نقش اساسی در گرفتن فتوای تحریم تنباکو از مرجعیت بزرگ شیعه داشت**

۱. باید توجه داشت که توتون و تنباکو، از کالاهای مهم بازرگانی آن دوران به حساب می آمد، و نقش زیادی در اقتصاد کشور بازی

می کرد.

۲. در آن زمان، اهمیت محصول توتون و تنباکو در فارس بیش از نقاط دیگر ایران بوده است. سید علی اکبر فال اسیری، در شیراز، پس از تجمع مردم در مسجد وکیل، بر بالای منبر رفت و سخنانی آتشین علیه دولت و صاحب امتیاز آن بیان کرد. در پایان سخنرانی، شمشیری را از زیر عبا بیرون آورده و اظهار داشت: «موقع جهاد عمومی است. ای مردم، بکوشید! من یک شمشیر و دو قطره خون دارم. هر بیگانه ای که برای انحصار دخانیات به شیراز بیاید، شکمش را با این شمشیر پاره خواهم کرد». تیموری، تحریم تنباکو، اولین مقاومت منفی در ایران، ص ۶۹.

۳۲ 11- فتوای تحریم تنباکو توسط چه کسی صادر شد؟

نیز نفوذ کرد.^۱

حکم مذکور چنین بود :

آیت الله میرزای شیرازی

«بسم الله الرحمن الرحيم

اليوم، استعمال تنباکو و توتون بآئی

نحو کان، در حکم محاربه با امام زمان

عجل الله تعالی فرجه است.^۲

حررة الاحقر، محمدحسن الحسيني».

بیشتر بدانید

خودداری زنان دربار از استعمال تنباکو

اعتمادالسلطنه یکی از شخصیت‌های مشهور زمان سلطنت ناصرالدین شاه است. یکی از آثار اعتمادالسلطنه، *روزنامه خاطرات* اوست. او در *روزنامه خاطرات* نوشته است :

«طوری مسأله تنباکو مهم است که حتی اندرون شاه، به هیچ وجه قلیان نمی‌کشند. شنیدم شاه به زنان خودش فرموده بود : «چه کسی قلیان را حرام کرده؟ بکشید...» یکی از خانم‌ها عرض کرد : «همان کسی که ماها را به شما حلال کرده.» شاه فرمود : «من می‌کشم؛ شما هم بکشید!» یکی از آنان گفت : «تکلیف مردم این نیست که تقلید شما را بکنند.»^۳

هم‌گرایی مسیحیان و یهودیان ایران در حمایت از تحریم تنباکو

بنا به روایت رساله دخانیه، حکم میرزای شیرازی در همان نیم‌روز اول تا صدهزار نسخه رسید و مایه شگفتی ایرانیان و اعجاب خارجی‌ان شد. حتی بانوان و نوکران ناصرالدین شاه از کشیدن توتون و تنباکو امتناع کردند، به‌طوری‌که هیچ‌کس را یارای آن نبود که در خیابان به معامله یا مصرف تنباکو مشغول شود. تا جایی که مسیحیان و یهودیان هم تحریم شرعی را رعایت می‌کردند.^۴

۱. کربلایی، *قرارداد رزی*، ۱۸۹۰م یا *تاریخ انحصار دخانیات در سال ۱۳۰۹ ق*، صص ۱۳۹-۱۴۷.

۲. ترجمه این حکم چنین است : امروز استعمال تنباکو و توتون به هر شکلی در حکم دشمنی و ستیز با امام زمان عجل الله تعالی فرجه است.

۳. اعتمادالسلطنه، «*روزنامه خاطرات / اعتمادالسلطنه*»، ص ۷۸۱.

۴. هیدجی، *رساله دخانیه*، صص ۵۲ و ۵۳.

برگی از تاریخ

سید جمال الدین اسدآبادی
(۱۲۷۵-۱۲۷۵ ش.)

محمّدین سید صفدر، معروف به «سید جمال» اندیشمند و سخنور بزرگ انقلابی، و از رهبران ضدّ استعماری ملت‌های مسلمان در عهد قاجار بود. وی در سال ۱۲۷۵ ش. در اسدآباد همدان به دنیا آمد. از آنجا که وی از بنیانگذاران وحدت ملت‌های مسلمان بود، عمده‌ا ملت ایران و شیعه بودن خود را مخفی نگاه می‌داشت. سید جمال حافظه‌ای نیرومند داشت؛ و از فلسفه، نجوم، علوم دینی و

دانش‌های زمان خود بهره‌های فراوان برد. او مسافرت‌های زیادی به شرق و غرب عالم کرد؛ و در سراسر عمر، با استبداد و استعمار در مبارزه بود. در پاریس مجله‌/العروة الوثقی را انتشار داد و در آن، به سیاست انگلستان در شرق حمله کرد و به همین دلیل با فشار انگلیسی‌ها، دولت فرانسه که مدعی دفاع از آزادی عقیده و مطبوعات آزاد بود مجله او را توقیف کرد؛ در قاهره، استانبول، هند و افغانستان، با سخنرانی‌های آتشین خود، افکار آزادی‌خواهی را در بین مردم مسلمان پراکنده ساخت. تأثیر سخنان او موجب ترور ناصرالدین‌شاه، پادشاه خودکام قاجار، توسط میرزا رضا کرمانی شد.

سید جمال الدین اسدآبادی یکی از بیدارگران برجسته عصر ناصری بود که در کنار پیگیری اتحاد اسلامی در جهان اسلام، به جریان بیداری اسلامی در ایران توجه ویژه داشت. نقطه کانونی اندیشه وی وحدت مسلمانان و یگانگی دولت‌های اسلامی بود. شعار او «بازگشت به اسلام» و «بازگشت به قرآن» برای بازسازی هویت اسلامی مسلمانان بود. وی علت عقب ماندگی ملت‌های مسلمان را تفرقه و تعصب و دور شدن از اسلام اصیل می‌دانست. حتی ارتباط او با سلاطین کشورهای اسلامی نیز به هدف احیای مجد و عظمت مسلمانان و سرزمین‌های اسلامی بود؛ اگرچه در این زمینه توفیقی حاصل نکرد. او عاقبت در سال ۱۲۷۵ ش به طور مشکوکی فوت کرد.

12-1 صدور این حکم سبب شد که شاه ناچار به تسلیم گردد؛ و ابتدا امتیاز داخلی دخانیات و سپس

امتیاز خارجی آن، لغو شد. میرزای شیرازی، تا زمانی که به وسیله شیخ فضل الله نوری از لغو قرارداد تنباکو مطمئن نشد، تحریم تنباکو را لغو نکرد.^۱

2- نهضت تحریم تنباکو موجب انسجام بیشتر مرجعیت شیعه، علما و مردم متدین ایران شد و نشان داد که بیداری اسلامی در ایران به بلوغ فکری و سیاسی رسیده است.

3- این پیروزی بزرگ به رهبری روحانیون، سبب شد که ضربه‌ای سخت به استعمارگران و عاملان داخلی آنان وارد آید؛ و مردم باور کنند که توانایی ایستادگی در برابر استبداد داخلی و استعمار خارجی را دارند.⁴ بسیاری از تاریخ‌نویسان، این قیام را سرآغاز بیداری ایرانیان و طلیعه نهضت مشروطه دانسته‌اند.^۲

نهضت تحریم تنباکو، در شرایطی باور نکردنی به بار نشست. آن زمان، اوج اقتدار امپراتوری انگلیس

۱. حسن زاده، شیخ فضل الله نوری در ظلمت مشروطه، ص ۳۹.

۲. ناظم الاسلام کرمانی، کتاب تاریخ بیداری/ایرانیان را با شرح این واقعه آغاز کرده است.

بود؛ گستردگی این امپراتوری به اندازه‌ای بود که ملکه انگلستان ادعای کرد که در قلمرو کشورش، آفتاب هرگز غروب نمی‌کند^۵- در واقع در این نهضت، مردم ایران توانستند برای نخستین بار، در برابر مقتدرترین دولت عالم، در آن زمان، ایستادگی کنند، و آن را وادار به پذیرش خواسته‌های خود کنند.^۱

بیشتر بدانید

دغدغه ابتدایی کار از نیمه اول سال ۱۳۱۶ هجری قمری و در خطبه‌های مرحوم آقا نجفی در مسجد جامع عباسی اصفهان آغاز شد؛ سخنانی مبنی بر لزوم حفظ و حراست از ثروت ملی و تولید کالای داخلی که به ایده راه اندازی شرکت اسلامیہ منجر شد. حاج آقا نورالله بلافاصله پس از این سخنرانی تجار بزرگ شهر را گرد هم آورد و با کمک تجار سرشناس به راه اندازی شرکت مبادرت نمود. پس از آن جمعی از مراجع همچون آیت الله آخوند خراسانی در نامه‌ای به مظفرالدین شاه وی را دعوت به حمایت از شرکت اسلامیہ می‌کنند. فعالیت شرکت اسلامیہ در ابتدا معطوف به صنعت نساجی و پوشاک بود. اما نیازهای متنوع مردم و اقبال عمومی آنان سبب شد تا فعالیت شرکت وارد بخش‌های دیگر از جمله ایجاد مدرسه، بیمارستان و حتی راه شوسه و راه آهن شود. این شرکت به صورت سهامی عام اداره می‌شد و به سرعت با استقبال گسترده مردم در خرید سهام و همچنین محصولات خود مواجه شد.

محل اصلی شرکت در اصفهان بود ولی شعبه‌هایی در تهران، شیراز، بوشهر، مشهد، تبریز و حتی نمایندگی‌هایی را در خارج از کشور در شهرهایی مثل لندن، کلکته، بمبئی، قاهره، استانبول، بغداد، مسکو و بادکوبه تأسیس نمود. تأثیرگذاری شرکت اسلامیہ چنان گسترده شد که وزارت خارجه انگلستان در پی ایجاد خلل در امور آن افتاد؛ به نحوی که سفیر انگلستان در نامه‌ای به وزارت خارجه خودشان می‌نویسد: از قرار اطلاعاتی که از اصفهان می‌رسد علمای آنجا بر ضد تجارت خارجه می‌باشند. علمای مزبور سعی بلیغ در رد مال التجاره خارجی دارند و در مساجد و در سایر نقاط علناً می‌گویند که مردم نباید امتعه خارجی را بخرند. نشریه تایمز انگلیسی هم در واکنش به تأسیس این شرکت نوشت: معلوم می‌شود ایرانیان اندک اندک از خواب غفلت بیدار شده و قدر و اهمیت تجارت خاصه تجارت شرکت را به نیکی فهمیده‌اند. همچنین در نامه‌ای چارزمارلین سفیر کبیر بریتانیا به میرزا حسن خان مشیرالدوله وزیر امور خارجه ایران می‌نویسد: علمای اصفهان در تلاش‌اند تا نگذارند امتعه اروپایی به فروش برسد و به خریداران مهم ایرانی اخطار کرده‌اند که در مدت چهار ماه محاسبات خود را با تجارتخانه‌های اروپایی قطع کنند. او با لحنی تهدیدآمیز از وزیر خارجه ایران می‌خواهد که احکامی را به کارگزاران اصفهان صادر کرده و از اقدامات فتنه‌انگیز این اشخاص علیه منافع اروپاییان جلوگیری به عمل آورد.

شرکت اسلامیہ اولین تلاش در صنعت مدرن در ایران خصوصاً در زمینه نساجی بود و هسته اولیه کارخانجات بزرگ به سبک نوین در اصفهان و سایر شهرها به شمار می‌رفت. این شرکت هدف عمده خود را کاهش احتیاجات مردم ایران به کشورهای خارجی عنوان کرده بود. علما نیز به شکل‌های مختلف، از این کار، حمایت کردند. تفکر مقاومت اقتصادی و اتکا به توان داخلی، در سال‌های بعد و با ظهور سلطنت پهلوی از بین رفت و ایران به مصرف کننده‌ای ناتوان از تولید و رقابت تبدیل شد.

۱. درباره نهضت تحریم تنباکو، نسخه‌ای خطی با عنوان: رساله دخانیه و اجازه کمپانی و تلگرافات از شیخ حسن کربلایی برج مانده

است. همچنین رساله دیگری به همین نام، تألیف حکیم حاج محمد علی هیدجی به کوشش علی اکبر ولایتی در این باره منتشر شده است.

پرسش‌های نمونه

۱. امیرکبیر در دورهٔ صدارت خود چه اصلاحات و اقداماتی انجام داد؟
۲. چرا کشورهای اروپایی در دیگر کشورها نفوذ می‌کردند؟
۳. در داخل و خارج از ایران چه مخالفت‌هایی علیه امتیاز روتر ایجاد شد؟ چرا؟
۴. امتیاز توتون و تنباکو با چه شرایطی به تالبوت واگذار شد؟ آن را با امتیازی که دولت عثمانی به یک شرکت خارجی واگذار کرده بود، مقایسه کنید.
۵. چه کسی فتوای تحریم توتون و تنباکو را صادر کرد و این فتوا چه نتیجه‌ای به دنبال داشت؟

اندیشه و جست و جو

۱. مطلبی دربارهٔ نقش درباریان و عوامل بیگانه در بدبینی ناصرالدین شاه نسبت به امیرکبیر تهیه کنید.
۲. در مورد خودکامه بودن ناصرالدین شاه و تأثیر آن در جلوگیری از اصلاحات در ایران، مطلبی تهیه کنید.
۳. دربارهٔ مزایا و معایب مدارس جدید که از زمان ناصرالدین شاه تأسیس شد، مطلبی تهیه کنید و بحث کنید که چه نوع مدرسی در آن زمان شروع به فعالیت کرد؟

اپلیکیشن درسی همیار

برنامه رایگان درسی همیار

تمام پایه ها

جواب کتاب ، تدریس و نمونه سوال

همیشه رایگان

برنامه همیار کاملا رایگان میباشد